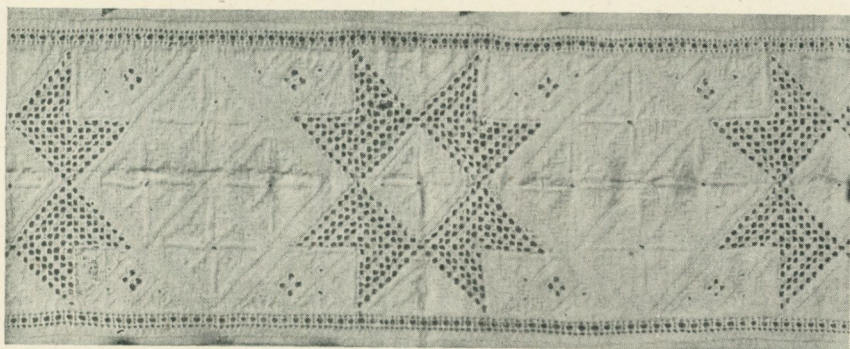

UTSKUREN SÖM I GAMMAL SKÅNESLÖJD.

Detta handarbete bör lämpligen betraktas i samband med andra vitsaker — hålsöm, spetsar och broderier —, vilka innefattas i vårt textila arv. I närmaste hand avläggare av renässansens slösande rums- och dräkttyx hava de tydligen långt tillbaka gående österländska anor. Besläktade genombrutna föremål uppträda bland egyptiska gravfynd från koptisk och senantik tid.

Under 15- och 1600-talen inföll vitsömmens glansperiod i Europa. I italienska och tyska mönsterböcker från nämnda tid är genombrutet arbete rikligt företrätt. Man finner exempelvis i Hans Sibmachers »Schön Neues Modelbuch» av 1597 en särskild avdelning under rubrik »DICK AUSSGESCHNIDTENE MÖDEEL». Många uttryck i mönsterböckerna tyda jämte motiven i och för sig på det orientaliska ursprunget; talrika »arabesker och moresker» m. m. förekomma. Själva det italienska ricamare = brodera har österländsk rot. Ännu blomstrar genombrutet linnearbete på det en gång sara-cenbehärskade Sicilien, och det spelar en synnerligen framträdande roll i den moderna italienska hemslöjden.

Om den utskurna sömmens allmänna utbredning vittna benämningarna punto tagliato, point coupé, cutwork, vilka för Skånes vidkommande motsvaras av bygdemålets »udskåred» för samma teknik.

Fig. 1 (se ovan). Örngättsbroderi. Torna hd.

Orneringen i dessa linnebroderier utgöres av geometriskt ordnade kvadratiska rutor, vilka uppstå genom avklippning av vissa trådar vid rutradernas ändpunkter i såväl varp- som inslagsriktning och utdragning av dessa. Vissa trådar kvarlämnas som stomme för mönsterrutorna, vilka dels stå öppna dels utfyllas av små kors eller av langettstygn (*point d'esprit*). I bondehemmen ägde man förr i världen ingalunda någon brodersax, utan utskärningen gick så till, att de trådar, som skulle avlägsnas, avräknades över en nål, och med denna som underlag avskuros trådarna med fars rakkniv, som var

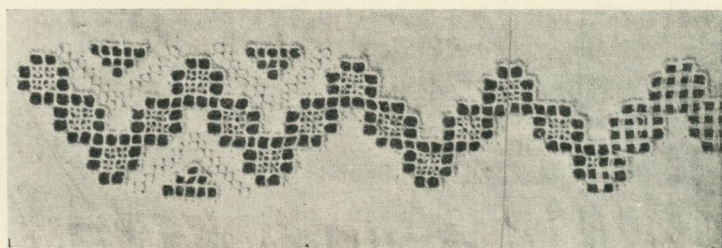

Fig. 2. Arbetsprov i olika stadier.

det vassaste redskap man hade att tillgå. Kanterna och de trådar, som uppdelar rutorna, överkastas tätt med grovt garn; konturerna få en svag, men verksam relief. Som fyllnad mellan de utskurna figurerna förekommer vanligen plattsöm och stickstygn. Hålsöm och utdragssöm användas för uppdelning och avslutning av mönsterpartier. En blick på bilderna ger kanske mera än den korta beskrivningen ett intryck av det tidsödande arbetet och den ytterliga noggrannhet, som är av nöden, samt vilken rik och förnäm helhetsverkan man uppnått med denna beundransvärt väl avvägda kombination av olika konstsömmar. I stor utsträckning togs sådan utsirning i bruk för de präktiga brudgumsskjortorna. Bruket fordrade, som bekant, att bruden skulle förära sin blivande man ett dylikt plagg att bäras på bröllopsdagen. Det hette ju, att denna skänk var hennes egna händers verk, men nog hände det ibland, att någon skicklig brodös i bygden utfört den på beställning. Man får även se sådan söm på särkar och på sänglinne. Rena praktstycken äro

förningsdukarna med bård kring hela duken och de fyra hörnen pråktigt utsydda, de senare ordnade i regelbunden fyrkant och med olika

Fig. 3. Skjortbröst. Ingelstads härad. Nordiska Museet.
10—191773 Fataburen.

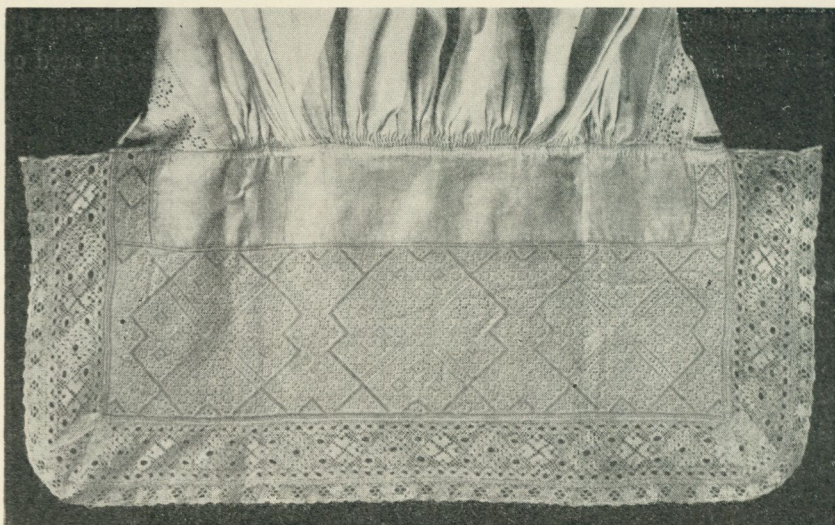

Fig. 4. Krage på skjorta fig. 3.

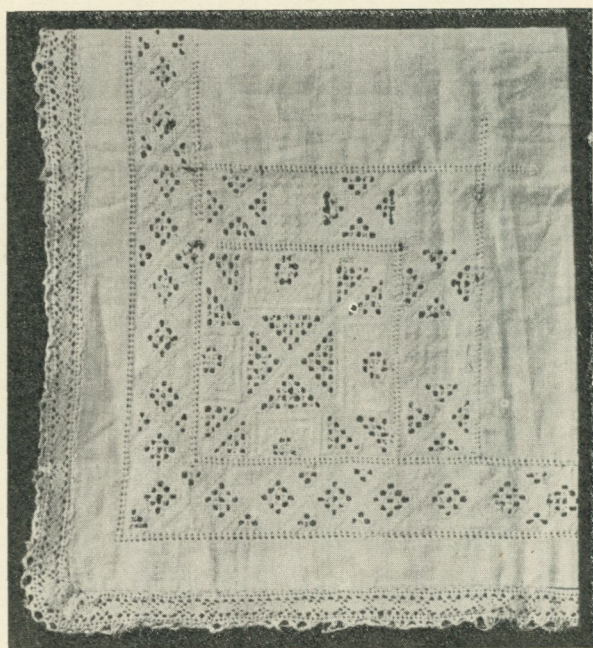

Fig. 5. Hörn av förningsduk. Färs hd.

ornering i vart hörn. Sådana dukar bundos om de korgar, vari förningen, d. v. s. de brukliga gåvorna i matväg fördes till gillena och kallades därför gemenligen för korra- el. korreklä = korgkläde.

Det är en ren ögonfröjd var gång man får taga kännedom om ett sådant gammalt gediget föremål, och nog kan man säga, att det »udskårna» tagit ett avgjort försteg framom de andra gamla vitbroderierna.

Ålderstigna personer berätta, att finare handarbeten icke fingo inkräkta på hemmens vanliga arbetstider, utan måste göras på »lediga stunder», som lördagseftermiddagen och söndagen. Sådant göra var så sensamt, att ibland någon ättling av en efterföljande generation fick avsluta vad som påbörjats men ej hunnit göras färdigt under en föregående.

Då det såväl här som i »Skånska nätspetsar» (Fataburen 1918) påpekats vilken betydelse mönsterböckerna haft för slöjden kan det kanske vara av intresse att taga del av åtminstone ett par typiska sådana boktitlar, pompösa och utförliga enligt tidens sed.

1. Les Singuliers Et Nouveaux Povrtraits Dv Seignevr Federic de Vinciolo Venitien pour toutes sortes d'ouurages de Lingerie. Dedie A La Royne. Derechef Et Povr La Troisiesme Fois Augmentez, outre le reseau premier et le point couppe & lacis, de plusieurs beaux & differens portrais de reseau, de point conté, avec le nombre des mailles, chose non encor veue ni inuentée, A. Paris. Pour Jean le Clerc le ieune Avec privilege du Roy. 1587.

(Herr Federic de Vinciolos från Venedig utvalda nya mönster för alla slag av vitsöm. Tillägnade drottningen. Ånyo och för tredje gången tillökade utom som förut filet och utskuren söm och lacis med många vackra och olikartade filetmönster, med avräknade stygn och angivet rutantal, en helt ny uppfinning.)

Detta verk fick uppleva många franska upplagor. 9 år senare utkom det på tyska, och mönstren gå igen i liknande engelska böcker.

2. Corona Delle Nobili Et Virtuose Donne. Libro Primo (Secondo, Terzo) nel quale si dimostra in varij disegni molte sorti di mostre di Punti in Aria, Punti tagliati, Punti a Reticello & ancora di picciole; cosi per Freggi, come per Merli & Rosette, che con l'Ago

si vsano hoggidi per tutta l'Europa. Con alcune altre inuentioni di Bauari all' vsanza Venetiana. In Venetia Appresso Cesare Vecellio, in Frezzaria nelle Case dei Preti 1592.

(De ädla och dygdesamma kvinnornas krona. Första (andra tredje) boken, vari varierande tecknade mönster av många slag för luftstygn, utskuren söm, reticella och mindre arbeten kunna ses; för infällning, uddar, rosetter, sådana de i våra dagar utföras med nål och användas i hela Europa. Tillika med några andra utkast för venetianska kragar.)

Joh. Sibmacher utgav 1604 en »Newes Modelbuch in Kupffer gemacht darinen allerhand Arth Newes Model von Dem Mittel und Dick aussgeschnidenes Arbeit auch anderen Kunstlichen Nehwerck zu gebrauchen. Mit Vleiss zum Druck verfertigt». Sina Model beledsagar han med följande maning: »Welche die Nehkunst thut be-
lieben Und sich darin begehrt zu üben Die thue Lehrnen alhie mit Fleiss So erlangt sie Lob Ehr und Preysz».

Maria Collin.

»KARL XII:s DRYCKESKANNA».

Under sommaren 1918 gick genom pressen ett meddelande om en dryckeskanna av silver, som hade tillhört Karl XII och som nu av engelske konungen skänkts till Röda korset för att säljas till dess förmån. Kannans äkthet och historia uppgavs vara fullt tillförlitlig och man talade om ett värde av ända upp till 10,000 engelska pund.

Några svenska affärsmän i Göteborg blevo intresserade av saken och lyckades få kannan över till Sverige, varefter jag blivit satt i tillfälle att undersöka densamma. Det är en dryckeskanna av vanlig svensk form: cylindrisk, på tre rikt eiselerade kulfötter, med profilerat lock, vari en infälld medalj, samt ett kraftigt handtag med fruktornament. På undersidan bär kannan följande inskrift: